

UDK 725.2

**SAVDO MARKAZLARINING KLASSIFIKATSIYASI VA XIZMAT
KO'RSATISH TIZIMINING TASHKILY PRINSIPLARI**

Abduraimov Sh.M.

Sam DAQU, arx.b.fal.dok., dosent.

E-mail: sherzodabduraimov@mail.ru

Shavkatova SH.SH.

Sam DAQU, arxitektura fakulteti., Magistr.

Annotasiya: Annotasiyada savdo markazlarining o'ziga xos hajmiy-rejaviy yechimga ega ekanligi, ularni loyihalash o'zida juda murakkab ish jarayonini aks ettirilishi, klassifikatsiyasi, xizmat ko'rsatish tizimining tashkiliy prinsiplari, ularni tashqi tabiiy-iqlimiy sharoitlari va ichki murakkab funksional-texnologik jarayonlarning ta'siri ostida vujudga keladigan arxitekturaviy-rejaviy yechimlarini shakllantirish xususiyatlarini biladigan yuqori malakali arxitektorlar jalb qilinish lozimligi, kelgusida binolami zamonaviy talablar darajasida loyihalash amaliyoti va qurishni yanada takomillashtirish masalasini hal etishda qurilish sohasidagi zamonaviy ilmiy-texnika taraqqiyoti yutuqlariga asoslanadigan, jamoat maqsadiga yo'naltirilgan binolami loyihalash bilan bog'liq bo'lgan murakkab ijodiy vazifalarni hal etishga qobiliyatli bo'lgan yuqori malakali arxitektor-mutaxassislarini tayyorlab beradigan oliy arxitektura maktablariga alohida o'rin ajratilishi to'g'risida bayon etilgan.

Annotasiya: В аннотации указывается, что торговые центры имеют уникальное объектно-планировочное решение, их проектирование должно отражать в себе достаточно сложный рабочий процесс, классификацию, организационные принципы системы обслуживания, должны привлекаться высококвалифицированные архитекторы, знающие особенности формирования архитектурно-планировочных решений, возникающих под влиянием внешних природно-климатических условий и внутренних сложных функционально-технологических процессов., в дальнейшем особое место будет отведено высшим архитектурным школам, готовящим высококвалифицированных архитекторов-специалистов, способных решать сложные творческие задачи, связанные с проектированием зданий общественного назначения, основанные на достижениях современного научно-технического прогресса в области строительства, в решении вопросов дальнейшего совершенствования практики проектирования и строительства зданий на уровне современных требований.

Abstract: The annotation states that shopping centers have a unique space-planning solution, their design should reflect a rather complex workflow, classification, organizational principles of the service system, highly qualified architects should be involved who know the peculiarities of the formation of architectural and planning

solutions arising under the influence of external climatic conditions and internal complex functional and technological processes., in the future, a special place will be given to higher architectural schools, preparing highly qualified architects-specialists capable of solving complex creative tasks related to the design of public buildings, based on the achievements of modern scientific and technological progress in the field of construction, in solving issues of further improvement of the practice of designing and constructing buildings at the level of modern requirements.

Kalit so'zlar: Zamonaviy, savdo, majmua, loyiha, xizmat ko'rsatish, konstruktiv, yo'laklar, blokli, seksiyali.

ZAMONAVIY SAVDO MAJMUASI TAKLIF LOYIHASI

Zamonaviy sharoitlarda aholiga maishiv xizmat ko'rsatish va umumiv ovqatlanish savdo korxonalarini, shuningdek, uyushmagan, alohida yoki qo'shimcha qurilgan obyektlar bilan bir qatorda barcha xizmatlar bir joyda mujassamlashtirgan binolar komplekslari - savdo markazlari katta rol o'ynamoqda. Bu, o'z navbatida, aholiga qator qulayliklarni sezilarli darajada tug'diribgina qolmay, balki savdo va madaniy-maishiy korxonalar ishlarini tashkiliy jihatdan yaxshilashga imkon beradi. Boshqa savdo va xizmat ko'rsatuvchi korxonalariga nisbatan savdo markazlari qator afzalliklarga ega bo'lib, bunda transport va yo'llarni kesib o'tish muammolari hal etiladi hamda tumanlardagi uy-joy hududlari zonalashtiriladi. Savdo korxonalarini mujassamlashtirgan holda joylashtirish, xaridorlar talablarini keng qamrovda qondirib, ahamiyatli qulayliklar yaratiladi. Konstruksiyalarni unifikatsiyalash va bir rejaviy sistemani qo'llash asosida qurilish muddatlari qisqaradi. Bu murakkab va xilma-xil binolar majmuasini loyihalashda keng kompozitsion imkoniyatlar ochiladi.

Chakana savdo korxonalari, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat ko'rsatish tarmoqlarini tashkil etish shaharning tarkibiy rejalashtirilgan o'lchamlariga va aholining soniga bog'liq. Shu sababli, xizmat ko'rsatish tarmog'i, zonalar, hududlar va ayni vaqtda xizmat ko'rsatishning turi hamda xarakteri bo'yicha tabaqalashtiriladi.

So'nggi vaqtlarda xizmat ko'rsatish tarmog'ining pog'onali prinsipi keng tarqalmoqda:

- 1-pog'ona - 1,5-2 ming yashovchisi bo'lgan turarjoy binolari guruhlariga korxonalar tomonidan birinchi navbatda zaruriy bo'lgan mahsulotlar bilan xizmat ko'rsatish. Bunday kichik korxonalar majmuasi 150 m xizmat ko'rsatish radiusiga ega bo'lib, birlamchi xizmat ko'rsatish punkti deb ataladi. Ular kooperatsiyalangan alohida binoda yoki mehmonxona turidagi uylarga qo'shimcha ichki qurilgan xonalarda bo'lishi mumkin;

- 2-pog'ona - 5-8 ming kishilik mikrorayonga 400 m xizmat ko'rsatish radiusida bo'lgan, kooperatsiyalangan savdo markazi binosi va unda mujassamlangan xo'jalik bloki;

- 3-pog'ona - 30-50 ming aholisi bo'lgan turarjoy hududiga xizmat ko'rsatuvchi korxonalar majmuasi - tuman savdo markazi. Xizmat ko'rsatish radiusi 750—1000 m atrofida;

- 4-pog'ona – shaharning katta tumaniga yoki shaharga xizmat ko'rsatuvchi — shahar ahamiyatidagi savdo markazi.

Aholisi 50—100 ming bo'lgan shaharlarda aniq sharoitga ko'ra uch yoki to'rt pog'onali sistemada, aholisi 50 mingdan kam bo'lgan shaharlarda ikki-uch pog'onali sistemada xizmat ko'rsatish tarmog'i quriladi.

Chakana savdo. umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat ko'rsatish tarmoqianni jadvalida keltirilgan tabaqalangan me'yorlar asosida hisoblanishi mumkin.

Shunday qilib, savdo markazlari sig'imi va belgilanish maqsadiga ko'ra asosiy - shaharning katta turar joy massiviga yoki shaharga xizmat ko'rsatuvchi va ikkinchi darajali — turar joy yoki mikrorayonlarning savdo markazlari turlariga bo'linadi.

Aniq (konkret) sharoitlarda xizmat ko'rsatish tarmoqlarini tashkil etishda savdo markazlari bloklardan yoki seksiyalardan tuziladi. Yangidan qurilayotgan shahar tumanida kooperatsiyalangan savdo markazini, hajmiy-rejaviy tarkibini va bir-biri bilan texnologik bog'langan umumiy korxonalar majmuasini loyihalash maqsadga muvofiq.

JAMOAT-SAVDO MARKAZLARINI TAKLIF LOYIHALARI

Albatta,

kooperatsiyalangan markaz bloklangan markazga nisbatan qator afzalliklarga ega. Korxonalami kooperatsiyalash, savdo markazi ba'zi xonalari hisobidan boshqa xonalarning kengayishi oqibatida ko'rinishini va rejasini o'zgartiradi, binolaming qurilish hajmini kamaytiradi, qo'shimcha va ombor xonalari, shuningdek, ma'muriy hamda xizmat ko'rsatuvchi xodimlar shtatlarining qisqarishi hisobidan ekspluatatsion xarajatlar kamayadi.

Savdo markazlaridan aholiga xizmat ko'rsatish shakli yana bir afzallikka ega ekaniigini ko'rsatib o'tish joiz, bunda markazlashgan ta'minlashdagi real imkoniyatlar yaratiladi, sezilarli darajada do'konlarning mahsulot bilan ta'minlanishi hamda xo'jalik omborlari joylashishi soddalashadi.

Jamoat-savdo markazlariga xaridorlar oqimining kattaligi butun majmuani funksional bir turdagi binolar va ularni o'rab turgan muhitdan ajratish zaruratiga olib keladi. Shu asosda turli maqsadlarga ko'ra tashkil etilgan zonalar katta o'lchamli maydonlar o'rniga transport va piyodalarning harakatini qulay tashkil etish imkonini beradi. Savdo markazlarini loyihalashda binolarga piyodalar kelishi uchun mo'ljallangan o'tish yo'llarini ko'chalar harakatidan ajralgan holda bo'lishi nazarda tutiladi. Ayni vaqtda, savdo majmualarining ish faoliyatini talab darajasida bo'lishi uchun jamoat transporti bekatlari bilan qulay bog'langan bo'lishi zarur.

Bu masalani yechishning asosiy ikki usuli mavjud:

- birinchidan, tez harakatlanuvchi mahalliy va maxsus yo'llari muhandislik inshootlari yordamida yoki tabiiy relyef notekisliklaridan foydalangan holda boshqa-boshqa oqim yo'nalishlarida (tunnellar, estakadalar va boshqalar) bo'lishi kerak;
- ikkinchidan, piyodalar zonalari yoki «orolchalari» bo'lishi kerak. Ularda savdo markazi binolari joylashishi bilan ikki tomonlama ochiq tamsport harakati bo'lmasligi lozim. Bu usul nisbatan tipik, sodda va tejankor yechimga ega. Masalan, jamoat savdo

markazlari joylashgan hududlar metro stansiyalari va avtobus bekatlari bilan bog'langan. Avtomobillarning turish joyi (3,5 ga) 400 avtomashina uchun mo'ljallangan.

Avtomobillarning turish joylari - savdo markazlarida barcha zonalar uchun umumiy. Ularni imkoniyat darajasida savdo markazlari uzunligi bo'yicha magistral yo'llar yaqinida joylashtirgan ma'qul. Avtomobillar uchun maydon tanlashda ular sonini doimiy ko'tarilib borishi nazarda tutilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- a) Babayevskiy K V . Tipologiya zdaniy. - T., 1986.
- b) Zmeul S.G., Maxanko B.A. Arxitekturnoye tipologiya zdaniy i soorujeniy. — M., 2001.
- c) Kadirova T.F. Arxitektura Sovetskogo Uzbekistana. - M., 1987.
- d) Kratkiy spravochnik arxitektura. - Kiyev, 1978.
- e) Ubaydumayev X.M. Mansurov Ya. Tashkent metropoliten i yego
- f) arxitektura* //Jur. «Arxitektura i stroitelstvo Uzbekistana*, 1977, № 10.
- g) Marakayev R.Yu ., Yusupov R.D., Ubaydumayev X.M., Shaydanova JI.R. «Prostranstvennyye konstruksii pokrityiy zdaniy i soorujeniy» (uchebnoy posobiye). - T., 2006.